

Andreu Peix
Enginyer Tècnic Agrícola

Ponència presentada a la Jornada sobre Cooperativisme agrari, Abril 1984.

RESUM

L'autor introdueix els principals temes de discussió al voltant del cooperativisme agrari, a partir de les aportacions a les anteriors Jornades organitzades per la ICEA l'any 1983, i les darreres publicacions sobre el tema.

Hom recorda la perillositat d'utilitzar la ideologia cooperativista com a "tercera via" pel fet que hi ha cooperatives de molt diversos tipus. Cal contemplar sobre tot la cooperativa com una empresa que, si no està ben gestionada, pot perdre diners. Hom no pot caure en l'error d'utilitzar la cooperativa com a fórmula màgica per a solucionar els problemes de l'agricultura. Tampoc no ha d'actuar mai com a "mútua". Com a empresa, s'ha d'adaptar al mercat, tot mantenint el seu caràcter diferenciador de les SAT/SA. Hom pot aconseguir el desig d'eficàcia i la rendibilitat econòmica sense arraconar la democràcia i la comunicació interna pròpies del cooperativisme.

RESUMEN

El autor introduce los principales temas de discusión alrededor del cooperativismo agrario, a partir de las aportaciones a las anteriores Jornadas organizadas por la ICEA el año 1983, y las últimas publicaciones sobre el tema.

Se recuerda la peligrosidad de utilizar la ideología cooperativista como la "tercera vía", al existir cooperativas de muy distintos tipos. La cooperativa se ha de contemplar sobre todo como una empresa que si no está bien gestionada puede perder dinero. No se ha de caer en el error de utilizar la cooperativa como una fórmula mágica para solucionar los problemas de la agricultura. Tampoco ha de actuar nunca como una "mutua".

Como empresa se ha de adaptar al mercado, manteniendo su caracter diferenciador de las SAT/SA. El deseo de eficacia y rentabilidad económica, se puede conseguir sin arrinconar la democracia y la comunicación interna propias del cooperativismo.

La diversitat de cooperatives

Hi ha cooperatives de molts tipus, per tant, és molt difícil generalitzar i defi-

nir el moviment cooperatiu català. Hi ha cooperatives vives i n'hi ha de mortes. N'hi ha d'eficaces i n'hi ha de ruïnoses, de democràtiques i de caciquistes, en recuperació i en decadència... Hi ha cooperatives que semblen Societats Anònimes i cooperatives solidàries. N'hi ha de petites i d'enormes.

A molts pobles, la cooperativa agrària ho és tot, sense ella l'agricultura se n'aniria a l'aigua.

Per tot això, cal vigilar de no utilitzar la "ideologia del cooperativisme" com a tercera via, i sobretot quan hom la fa servir per a tapar la manca d'eficàcia en un moment donat. Compte també, amb els "40 anys de franquisme" per a justificar el mal funcionament de moltes cooperatives. Moltes cooperatives quedaren intervingudes pels aprofitats de torn. Això impedí que hom desenrotllés un moviment cooperatiu fort que donés suport a les cooperatives, que van haver d'actuar individualment. Aquí es podria parlar de l'interès real del "règimen" en el cooperativisme, darrera les grans paraules, per tal com interessava més un cooperativisme de façana, de grans locals, que no pas un cooperativisme eficaç. Avui n'estem patint les conseqüències a moltes cooperatives.

Aleshores ens trobem amb què, de la mateixa manera que a les anteriors Jornades sobre l'Explotació Familiar Agrària, veïem com des de les diverses ideologies hom parlava de defensar l'Explotació Familiar Agrària (2), també tothom diu que defensa el cooperativisme. És un fet prou significatiu que al Departament de Treball de la Generalitat hom hagi establert una Direcció General de Cooperativisme i no pas de SAT.

Ens trobem també que des de l'àmbit presumptament cooperativistes, hom promou formes que hi són alienes, com és el cas de les Societats Agràries de Transformació (SAT). ¿Es que el cooperativisme està superat o que serveix millor per unes funcions, que no pas per unes altres? Sovint hom està d'acord amb el cooperativisme, però limitant-lo a uns casos concrets, quan no hi ha "pela" per guanyar.

Una de les conclusions a què arribarem en les darreres Jornades son que l'empresa cooperativa no s'escapa, encara que sigui cooperativa, de la possibilitat de perdre diners, com passa a tota empresa que no estigui ben gestionada.

Un estudi concret

No abunden els treballs concrets sobre l'evolució d'una cooperativa, d'aquí ve el valor de la comunicació presentada a les darreres Jornades i realitzada per l'antropòleg Joan Frigolé, en la qual estudiava la cooperativa d'un poble de Múrcia, no per ella mateixa, sinó com a part d'un procés global (3).

L'autor ens ressaltava l'ús que hom féu de la cooperació com a cortina de fum sobre els diferents problemes de la propietat de la terra. "La cooperació com a fórmula màgica de l'agricultura". La fundació de la cooperativa per part dels propietaris es produí com a resposta al moviment reivindicatiu dels parcers del poble. Hom volgué utilitzar la cooperativa com a remei de la situació global de la població i com a salvació política d'una classe dirigent, així com per a defensar la bona imatge i el funcionament del sistema social i polític general (barrera de fum sobre els problemes

reals que causen la crisi), a fi que l'hostilitat es dirigís cap a fora dels dos grups implicats, cap a l'enemic exterior: l'intermediari.

Per a captar socis hom feia pagar una quota única baixa i hom pagava el producte per sobre del preu del mercat. L'equip dirigent era format per propietaris, molts dels quals exercien professions lliberals —metge, advocat, veterinari—. Cada decisió econòmica quedava condicionada per la rendibilitat política que hom volia obtenir. La cooperativa hagué de recórrer al crèdit privat, i hagué de cancellar un crèdit amb l'altre. No es creà cap fons de reserva. Arribà, doncs, el moment en què perillava l'existència de la cooperativa. Hom camuflava els dèficits en els balanços anuals. El fracàs de la gestió de la cooperativa per part del grup dominant arribà ja a comprometre l'economia de molts socis. Arribat el moment de la realitat, hom hagué de substituir la Junta, prendre mesures radicals per a la capitalització de l'empresa. La situació anà millorant lentament. Com en tants casos, la fusta de salvació fou la revaluació dels terrenys ocupats per la cooperativa i la venda d'una part d'aquestes.

Del gran projecte salvador, però, en restava ja poca cosa. Reduir les coses al seu just termini costà força treballs i maldecaps.

L'estudi, ja ho hem dit, està realitzat a Murcia. Però salvant les distàncies i els detalls, l'evolució dels fets ens recorda més d'una cooperativa catalana.

La cooperativa com a continuació de l'Explotació Familiar Agrària

A les nostres primeres Jornades de Cooperativisme també parlarem del que està succeint al cooperativisme agrari a Catalunya, del canvi econòmic, del canvi democràtic, de les perspectives d'entrada a la Comunitat Econòmica Europea. Per això, moltes cooperatives s'estan bellugant, fan inversions. Però les noves tecnologies són cares. Cal pensar en quines seran les cooperatives que quedaran l'any 2.000, en com seran les que quedin, com s'ho faran per competir amb les indústries agro-alimentàries. El problema de les cooperatives és el mateix del de les petites i mitjanes empreses i també de les grans.

Possiblement, més que no pas les grans o petites, les que aguantaran seran les cooperatives vives, omplertes de contingut. Però les cooperatives, sobretot, es mantindran perquè són la continuïtat de l'Explotació Familiar Agrària, i aquesta continuarà necessitant el cooperativisme per a aconseguir la dimensió que no té. Per tant, el model cooperativista per el camp. El repte, doncs, de les cooperatives agràries, l'any 2.000, serà el mateix que el repte de l'Explotació Familiar que, per a sobreviure, necessita també la supervivència de la cooperativa que, a molts pobles, ho és tot. Però, si l'Explotació Familiar està mal remunerada, evidentment la cooperativa no pot fer cap miracle.

La cooperativa és una empresa i, per tant, s'ha d'adaptar al mercat. Al llarg de les Jornades hom insistí sovint en aquest aspecte d'empresa per a subratllar la necessitat d'eficàcia en el cooperativisme. Un aspecte que hom aportà és el fet de si la cooperativa havia de jugar el mateix joc que les indústries agro-alimentàries. Hi hagué qui deïa que cada mercat requereix un tipus d'empresa diferent. D'aquesta manera, la cooperativa hauria de trobar el mercat adequat a la seva estructura específica. Possiblement hom trobaria la resposta en l'intercanvi cooperatiu. El problema, però, per

a les cooperatives agràries, rau sovint en la feblesa de les cooperatives de consum.

Hom subratllà que el cooperativisme no deixa de ser un fet molt recent, de principi de segle, i que, superat el parèntesi franquista, hom està assentant unes noves bases.

En la recerca de la dimensió, hom tractà el dilema de mantenir la cooperativa a cada poble, o de fer-ne una de centralitzada a cada comarca. La dimensió de la cooperativa comarcal podria resoldre molts problemes. Per descomptat que hauríem d'estudiar que en cap cas no en sortís perjudicat el pagès, sobretot pel que fa als interessos propis de cada poble, ritmes de recollida, transport del producte (la cooperativa es mantindria com a centre de recollida o subministrament a fi de no fer anar lluny al pagès amb el seu tractor).

Tres punts clau

Aparegueren tres punts que podríem considerar com a clau per al moviment cooperatiu:

1. Hi ha cooperatives, però no hi ha cooperativisme. En canvi, precisament, l'existència del fet cooperatiu és el que pot diferenciar l'eficàcia de la cooperativa respecte a d'altres formes d'empresa. Les Societats Anònimes, o les Societats Agràries de Transformació, no disposen al darrera seu del suport eficaç que poden representar per a l'empresa cooperativa, la Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya fundada el 8 de maig de 1982, o les cooperatives de segon grau. Aquestes són les que donen la mida a les cooperatives que han quedat petites, el suport en la gestió comptable, en la millora de les seves rendibilitats. La cooperativa de cada poble no viu així aïllada. Tot això, a part de si el cooperativisme és una manera de ser, una manera de viure, una escola de formació o un dogma de fe, com deia un company cooperativista.

2. La cooperativa no ha d'actuar com una mútua: "He venut el producte a tal preu, per tant, descomptades les despeses de transformació i comercialització, a cada kg. lliurat li toca tant, i quedem a zero".

Cal capitalitzar les cooperatives per a enfortir-les, perquè puguin aguantar temps per a vendre el producte en les millors condicions, per a pensar en una diversificació de les produccions, per a absorbir nous escalons en la transformació, comercialització, embotellatge, venda directa...

Entre els costos, sempre cal afegir-hi un remanent, pensant en properes diversificacions per a assegurar el futur del funcionament de la cooperativa i de l'agricultura. A més, per a mantenir l'interès del soci en la seva cooperativa, i en el capital que hi té invertit, hom recorda la importància de posar al dia cada any, segons la legislació vigent, el valor de les instal·lacions. A més, en la capitalització de la cooperativa ha estat cabdal el funcionament de les cooperatives de crèdit, paral·leles a la cooperativa de transformació.

3. La cooperativa és l'empresa del pagès, que no va contra els seus interessos, i que pot permetre nous plantejaments a l'empresa agrària cap a produccions més adaptades a les noves circumstàncies que es produeixen en el sector. La cooperativa pot ajudar a reduir costos a partir d'una utilització més racional dels adobs o del pinso.

Pot ser també la cooperativa qui estimuli la plantació de noves varietats més adaptades a les necessitats del mercat. La cooperativa és, hauria de ser, una de les principals eines per a assegurar el desenvolupament de l'explotació familiar agrària.

La cooperativa com a empresa

En un darrer escrit, en Vicente Caballer (4) ens parla dels avantatges per a associar-se en una cooperativa de comercialització. La cooperativa modifica les estructures del mercat, per tal com produeix una concentració de l'oferta i produeix així mateix l'augment dels preus mitjans.

Però si hom no estableix a la cooperativa el principi d'exclusivitat, podem generar una infrautilització de les instal·lacions de la cooperativa, sobretot per part dels pagesos amb parcel·les de gran precocitat o de qualitat. Aquests paguen les parts que els toquen perquè saben que, per la concentració de l'oferta, en resulten més beneficiats.

Durant els primers anys de funcionament de la cooperativa, hom sol observar un cert efecte dumping per part dels comerciants que actuaven sense competència a la comarca. Cerquen enfonsar la cooperativa, la qual, en aquests moments està molt endeutada, i que els socis deixin la cooperativa, en recerca de preus millors.

Apareix també la dificultat de calcular el preu de mercat, quan la cooperativa és l'únic ofertador i hi ha diferents qualitats, precocitats, estacionalitat...

Hi ha també una limitació per a la cooperativa: mentre les empreses mercantils planifiquen la campanya de comercialització en funció de les expectatives dels guanyos, les cooperatives planifiquen les seves campanyes de comercialització atenent únicament a la producció dels socis. Però cooperativa vol dir seguretat. El no cooperador podrà obtenir vendes bones en campanyes bones, però en els temps dolents tindrà majors dificultats.

La cooperativa no pot adoptar les estratègies més arriscades de les empreses privades i desprecia l'especulació, en bona part per la dificultat d'imputar i repartir el risc.

Per això, hi sol haver més problemes d'impagats entre empreses privades que no pas entre cooperatives, encara que els casos de cooperatives amb problemes siguin més coneguts. Però aquesta major seguretat de la venda pot influir en la major predisposició a formar cooperatives per part dels agricultors que produeixen amb una qualitat menor.

La constitució de cooperatives té lloc prioritàriament en moments de crisi i sobretot per part de petits i mitjans agricultors.

La desmitificació

Per a la seva millor eficàcia, cal també desmitificar les cooperatives. Per a en Ballesteros (5) les cooperatives a la fi no deixen de ser societats anònimes encobertes.

tes, on el retorn és sinònim de la paraula benefici, que no s'utilitza per pudor. Els marges de previsió i els excessos de percepció equivalen als guanys totals.

Els objectius de les cooperatives poden ser tan variats com els d'una societat anònima.

A la cooperativa, el capital circulant es produeix per mitjà dels productes que hom hi aporta, i hom reparteix els beneficis en proporció a l'ús dels serveis socials, encara que fins i tot, hom podria arribar a repartir beneficis en funció del capital.

Hom reparteix els beneficis via preus sovint, i no pas via retorns, reduint la política d'educació i d'obres socials, ja que un bon preu atrau més els socis que no pas els programes d'obres socials amb efectes a termini mitjà o a llarg termini. Si els programes d'obres socials agafessin un percentatge massa elevat, es podrien produir fugues de socis.

Això sí, l'autor de l'escrit accepta la gran diferència entre la societat anònima i la cooperativa. En aquesta, un home té un vot.

Diferenciació de les S.A.T.

L'aclariment de les diferències entre la cooperativa i les Societats Agràries de Transformació és una de les obsessions actuals dels cooperativistes. Es produeix arreu del país, però sobretot a Lledia, degut a les importants ajudes que reben com a Agrupacions de Productors Agraris, a les quals poden accedir tant les SAT com les cooperatives. Hom ha tornat a encendre la polèmica en ocasió de la constitució del Mercat de Flors del Maresme, propulsada pel Departament d'Agricultura i Pesca de la Generalitat com a S.A.T.

El treball d'en Narciso Paz Canalejo (6) serà esclaridor. En el seu treball, l'autor comenta el Real Decreto 1776/1981 de 3 d'agost de 1981, publicat al BOE el 14 d'agost. Per a ell, el Real Decreto és un exemple de legislació laxa: no parla de l'organització i funcions, de cap registre de SAT ni de llibres de comptabilitat ni de les modalitats d'informació dels socis.

No està reconegut el principi de porta oberta i que si ho està el fet que els guanys han de ser proporcionals a la participació.

L'organització, gestió i control democràtic són menys exigents que en la cooperativa: El vot és proporcional a la participació de capital. Hi haurà, doncs, socis de control. Apareix un presidencialisme exacerbant. Poden, a més, establir-se mandats de 8 i 10 anys o més. Tampoc no queda escrit que la votació per a l'elecció dels càrrecs hagi de ser secreta. Hi ha molta tolerància en matèria que quòrums i d'obligació d'assistència a les assemblees. Un soci pot ostentar el 33,33% del capital i, amb la dona com a soci, tenir la majoria. Per ser representant d'un soci, no cal ser soci. Tampoc no calen convocatòries per escrit. Fins hom pot prescindir d'un òrgan de control comptable. Un soci amb nul·la assistència a les Assemblees i reduïda activitat econòmica a la SAT, però amb força aportació de capital, pot obtenir bons beneficis. Tampoc no queda obligat un fons de reserva especial per a educació, com a les cooperatives. Tampoc no defineixen cap estímul de suport mutu i federació entre les SAT.

En aquest cas l'articulat és positiu i afebleix aquesta forma mixtificada que és la SAT. L'autor conclou que l'article núm. 129 de la Constitució Espanyola estableix que els poders estan obligats a fomentar les societats cooperatives i, evidentment, no cita les SAT.

Com a contraposició, podríem citar textualment una "floreta" d'un estudiós cooperativista, més aviat "satista", l'Antonio Soldevila (7): "La idea de solidaridad humana enmarcada en los principios rígidos del cooperativismo no se adapta en muchos supuestos a la sencillez que demanda nuestra agricultura rural y a la idiosincrasia del hombre del campo, en muchos casos nacido en un ambiente individualista tradicional, y por ello hay que dar, aparte de la cooperación y sus cooperativas, sin duda alguna la más perfecta fórmula de asociacionismo, otras posibilidades para que sin profesionalidad, sin otros requisitos estatutarios y condicionamientos de constitución, se creen asociaciones..." es refereix a les SAT. Com veieu, en el text apareixen tots els tòpics de la necessitat de senzillesa, de l'individualisme dels pagesos (suposo que no serà del dels cooperativistes!), de la manca de professionalitat....

Què no agrada de les cooperatives

Salvant les distàncies i les circumstàncies, podem revisar els resultats d'una recent enquesta feta a França en la qual 150 agricultors deien el que no els agradava de les cooperatives (8).

Un cop dit en l'enquesta el que els agrada de les cooperatives, citen el que no els agrada:

— Les estructures administratives poc lleugeres per aconseguir el dinamisme comercial privat, massa burocratitzada i el personal massa funcionari.

— En les cooperatives monstre, els socis són tan sols un número. Caldrien, doncs, cooperatives petites de base, federades.

— Quan les cooperatives es transformen en trusts, ja no estan al servei de l'agricultor.

— Cal descentralitzar les decisions, doncs, en la cooperativa gran, pel seu gigantisme, l'administració és massa pesant. Els agricultors es veuen obligats a delegar el seu poder, i s'hi senten estrangers.

— Caldria que la cooperativa mantingués una mesura humana perquè cadascú s'hi sentís solidari.

— Les cooperatives sovint ja no són cooperatives.

Repeteix, l'enquesta ha estat realitzada a França. Llevat d'algunes cooperatives de primer o segon grau, a Catalunya podríem dir allò de què "les seves preocupacions són els nostres somnis".

CONCLUSIONS

En les diferents aportacions recollides ens trobem repetidament amb un desig de desmitificar el cooperativisme... per a justificar-lo tot seguit pel que té de radicalment diferent a d'altres formes associatives (S.A., S.A.T.). Evidentment les justificacions tenen la finalitat d'obtenir un tracte prioritari quant a ajudes, subvencions, suport institucional i reducció de la pressió fiscal. També es tracta de reforçar la ideologia cooperativista buscant els avantatges que sovint hom no percep fàcilment.

També es produeix un cert descontent davant tantes cooperatives que estan passant per moments difícils, cosa que enterboleix les perspectives del moviment.

La realitat és crua. El moviment cooperatiu no és la panacea que havia d'arreglar-ho tot.

Una altra constant, en plena crisi econòmica, és el desig de racionalitat i la recerca de la dimensió i la rendibilitat de l'empresa cooperativa. Quan tantes petites i mitjanes empreses estan passant per moments difícils, i la cooperativa tampoc no se n'ha pogut escapar, urgeix la necessitat d'imaginació per a adaptar l'empresa cooperativa a les noves necessitats que aquest món econòmic canviant comporta.

Finalment, les reflexions sobre el moviment cooperativista solen contraposar aquest desig d'eficàcia i rendibilitat econòmica amb el reforçament de la "cara humana" del cooperativisme: la igualtat entre els socis, la democràcia interna, la comunicació entre juntes directives i socis...

BIBLIOGRAFIA

- 1— SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS RURALS. Jornades de Cooperativisme Agrari. *Quaderns Agraris-ICEA*, febrer 1983 59 pp.
- 2— SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS RURALS. Jornades sobre l'Explotació Familiar Agrària. *Quaderns Agraris-ICEA*, juliol 1982, 65 pp.
- 3— FRIGOLÉ REIXACH, J. L'estructura social i el cooperativisme agrari. *Quaderns Agraris ICEA*, febrer 83, pp. 27 a 34.
- 4— CABALLER MELLADO, V. El comportamiento empresarial del agricultor en la dinámica de formación y desarrollo de cooperativas agrarias. *Agricultura y Sociedad*. Abril-junio 1982, pp. 193 a 215.
- 5— BALLESTEROS. La empresa cooperativa. Apéndice X, en Principios de economía de la empresa. Madrid, pp. 644-657.
- 6— PAZ CANALEJO, N. El nuevo estatuto reglamentario de las "SAT" y la reforma de la legalidad cooperativa. *Agricultura y Sociedad*. Abril-junio 1982, pp. 81 a 117.
- 7— SOLDEVILA, A. Las Sociedades Agrarias de Transformación. *Agricultura*, abril 1982, pp. 324 a 325.
- 8— PANEL PANAGRI de l'IGER. 1500 agriculteurs jugent les cooperatives. *Entreprises Agricoles* núm. 146. Mai 1982. pp 31 y 32.